

KONAČNI SALDO

Pola milijuna malih dioničara tvrtki iz pretvorbe ‘isparilo’ u okrupnjavanju udjela novih vlasnika

U 41 tvrtki iz pretvorbe koje su tržišni lideri, malih dioničara više nema, sve dionice ima vlasnik.

Foto: Vedran Marjanović Objavljeno: 14. kolovoza 2024. 12:39

Share Print Email

Nakon što je iz pretvorbe izašla kao dioničar u gotovo svih 1006 tvrtki koje su prošle taj postupak, država je danas dioničar u 32 poduzeća a tim dioničarima upravlja Centar za restrukturiranje i prodaju (CERP) čije je sjedište na slici.

© Boris Krennert/Druga

Hrvatska lisnica u hrvatskom džepu slogan je iz devedesetih godina prošlog stoljeća kojim se označavao i prijenos vlasništva nad domaćim gospodarstvom sa ‘fiktivnog’ društvenog vlasništva na privatnike, građane, u prvome redu Hrvate koji su, kako se tada govorilo, bili zapostavljeni u Jugoslaviji. Dragocjen uvid u tokove spomenute transformacije vlasništva nad kapitalom daju izvješća Državne revizije o pretvorbi i privatizaciji 1006 tvrtki koje su 1991. iz društvenih poduzeća pretvorena u dionička društva, a zatim u privatizaciji dobili nove vlasnike.

Prije svega, u prethodnim tekstovima ovog serijala upozoreno je na ulogu države u preuzimanju, upravljanju i prodaji vlasništva u tvrtkama koje su prošle pretvorbu. Država je, podsjetimo, u ime tzv. zaštite društvenog kapitala sama sebi, odnosno državnim fondovima poput mirovinskog i privatizacijskog, dodijelila vlasničke udjele u pretvorbama tvrtki. Prema podacima Državnog ureda za reviziju u 367 poduzeća država je pretvorbama tvrtki preuzimala vlasničke udjele u različitim rasponima, počev od udjela od 25 posto vlasništva u tvrtki (367 poduzeća), preko udjela od 25 posto od 50 posto vlasništva (676 tvrtki), do većinskih udjela u čak 230 tvrtki.

Krah obročne prodaje

Kada Državna revizija između 2000. i 2004. ulazi u 1006 tvrtki koje su prošle pretvorbu i u njihove tvrtke-kćeri, država je vlasnik između 25 i 50 posto kapitala u 201 tvrtki, a većinsko vlasništvo ima u 226 tvrtki. Budući se broj tvrtki iz pretvorbe u kojima je država imala manjinske udjele ispod 25 posto u vrijeme revizije povećao, s 367 na 705, očito je da se vlasnička situacija u tvrtkama koje su prošle pretvorbu nije u bitnome promijenila. Već tada se vidjelo da je ideja o prodaji ‘državnih’ dionica radnicima i malim investitorima na tržištu ili uz ugovore s Hrvatskim fondom za privatizaciju koji su omogućavali kupnju otplatom na rate, doživjela potpuni krah. Brojni kupci, radnici tvrtki čije su dionice kupovali od države, primjerice, nisu mogli otplaćivati ugovorne rate i vraćali su dionice državi.

Već u pretvorbi u blizu 200 tvrtki njezini radnici i bivši zaposlenici nisu se uključili u kupnju dionica svojih tvrtki, zacijelo zbog nedostatka novca ili informacija što se ustvari događa u pretvorbi. Tamo gdje su se zaposlenici uključili u pretvorbu i počeli kupovati dionice uglavnom se, na kraju ‘balade’, radilo o manjinskim vlasničkim udjelima, kada se dionice radnika u tvrtkama promatraju kao zajednički vlasnički udjel. Naime, iako su nakon pretvorbe od 1006 tvrtki koje su prošle promjenu vlasništva iz društvenog u privatno zaposlenici držali većinsko vlasništvo u čak 530 tvrtki, nalaz Državne revizije između 2000. i 2004. pokazao je pad tog broja na svega 209. Drugim riječima dok su radnici ostajali bez vlasništva u tvrtkama koje su prošle pretvorbu, povećavali su ga država i nova klasa industrijalaca i veleposjednika kapitala.

U nastavku glavne državne revizije Šime Krsaić (u sredini) održan je obiman posao revizije pretvorbe 1006 poduzeća.

© Boris Krennert/Druga

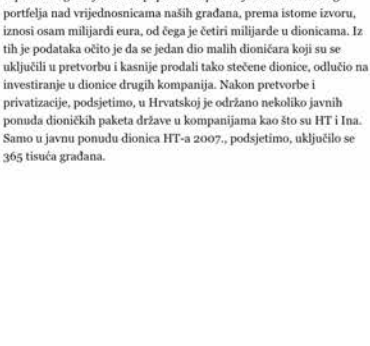
Ostaci ostataka

Tijekom dva desetljeća koja će uslijediti nakon revizije pretvorbe država će postepeno izlaziti iz vlasništva ‘pretvorenih’ tvrtki, ali više zbog brojnih stečajeva koji znače i brisanje vlasništva, a manje zbog prodaje dionica privatnom kapitalu. Prema podacima državnog Centra za restrukturiranje i prodaju (CERP), u suvlasništvu države trenutno su 32 tvrtke koja je prošla pretvorbu i reviziju pretvorbe, a u velikoj većini slučajeva, izuzev, primjerice, pulske tvrtke Ulanik Brodogradnja 1856, riječ je o manjinskim udjelima, svojevrsnim ostacima ostataka nekoć velikog državnog vlasništva u tvrtkama koje su prošle pretvorbu. Nerijetko CERP još uvijek drži vlasnički udio manji i od jedan posto kapitala tvrtke kao u slučajevima Francka (0,13 posto udjela u vlasništvu), Labuda (0,02), Kutjeva (0,48), desetak hotela na obali ili dijela tvrtki u sastavu Grupe Končar.

Koliko se ukupno zaposlenika poduzeća koja su prošla pretvorbu uključilo u privatizaciju i kupovalo dionice vlastitih tvrtki, nema službenih izračuna no najčešće spominjana brojka je 660 tisuća, što uključuje i zaposlenike tvrtki koje Državni ured za reviziju nije posjetio između 2000. i 2004., dio javnih poduzeća koja su prošla privatizaciju i djelatnike poslovnih banaka koje su se privatizirale po posebnom zakonu. Odgovor na pitanje koliko je radnika izašlo iz privatizacije s dionicama također je nepoznanica, ali treba, prije svega, imati na umu podatak Hrvatskog fonda za reviziju (ugašen 2009.) da je raskinuto 160 tisuća ugovora s kupcima dionica tvrtki koje su prošle pretvorbu zbog neplaćanja, što početnu spomenutu brojku kupaca dionica spušta na oko pola milijuna. S obzirom na taj podatak, i činjenicu da svega 338 od 1006 tvrtki čiju je pretvorbu i privatizaciju pregledala Državna revizija danas postoji, broj malih dioničara koji su izašli iz pretvorbe i privatizacije s vlasništvom u svojim tvrtkama nije veći od 200 tisuća. No, i taj je broj nakon privatizacije drastično smanjen.

Zakruživanje vlasništva

Kako je pokazala naka analiza vlasničke strukture 62 tvrtke koje su preživjele pretvorbu i privatizaciju a danas su lideri u svojim branšama, poput zadarske Tankerske plovidbe, Končara, Vindije, Krasa, Eriessona Nikole Tesle, Pive i tvrtki iz sastava Fortenova grupe, u čak 53 tvrtke većinski vlasnik ima najmanje 75 posto dionica kompanije, od čega u 41 slučaju i 100 postotno vlasništvo. Drugim riječima, malih dioničara u kompanijama-liderima pretvorbe po uspješnosti poslovanja ostalo je jako malo. Samim tim propao je još jedan cilj proklamiran u pretvorbeno-privatizacijskim zakonima i ciljevima, da se u dioničarstvo uključi što veći broj građana, prvenstveno radnika tvrtki koje su prošle pretvorbu.

Fortenova grupa nadovezala se na sad već dugogodišnji trend pretvaranja domaćih dioničkih društava koja su prošla pretvorbu u društva s ograničenom odgovornošću - taj su postupak iz Fortenove, među ostalima, prošli i Tisak, Beže i PIK Vrbosec.

© Boris Krennert/Druga

Puno je čimbenika doprinijelo izlasku malih dioničara, prvenstveno zaposlenika i bivših zaposlenih, iz vlasništva u tvrtkama koje su prošle pretvorbu, a prvenstveno raširena primjena ‘squeeze outa’ u hrvatskim poduzećima. Riječ je o postupcima istiskivanja malih dioničara iz vlasničke strukture kompanija s krajnjim ciljem da one više ne budu dionička društva, već društva s ograničenom odgovornošću. Pa se tako čak 27 od spomenute 62 kompanije u posljednjih desetak godina transformiralo iz dioničkih društava u d.o.o.. Riječ je, među ostalima, o Plivi, tvornici papirne ambalaže Beldice, Zagrebačkoj i Karlovačkoj pivovari i brojnim društvima iz Fortenova grupe (Beže, Tisak, PIK Vrbosec...) koje su u procesu izvanredne uprave nakon kraha Agrokora pravno preoblikovane i izašle s burze. Kao što se vidi iz navedenih primjera posebno su ‘squeeze outu’ bili skloni strani vlasnici naših kompanija.

Udio stranaca

Prema podacima Središnje kliničke deponitarne agencije za srpanj ove godine, u Hrvatskoj 875 257 građana ima u vlasništvu vrijednosnice, što uključuje, osim dionica, i obveznice, trezorske zapise i druge vrijednosne papire. Ukupna vrijednost vlasničkog portfelja nad vrijednosnicama naših građana, prema istome izvoru, iznosi osam milijardi eura, od čega je četiri milijarde u dionicama. Iz tih je podataka očito je da se jedan dio malih dioničara koji su se uključili u pretvorbu i kasnije prodali tako stečene dionice, odlučio na investiranje u dionice drugih kompanija. Nakon pretvorbe i privatizacije, podsjetimo, u Hrvatskoj je održano nekoliko javnih ponuda dioničkih paketa države u kompanijama kao što su HT i Ina. Samo u javnu ponudu dionica HT-a 2007., podsjetimo, uključilo se 365 tisuća građana.

Iako je prodaja ‘obiteljskog srebra’ strancima jedan od najčešćih narativa kada je riječ o pretvorbi i privatizaciji, podaci o vlasništvu spomenutih tržišnih lidera proizašli iz pretvorbe to ne potvrđuju. Od 62 analizirane tvrtke, u 47 tvrtki većinsko vlasništvo (većinom stopostotno) imaju domaći poduzetnici. Među 15 kompanija koje se preuzele stranci, u pet slučajeva riječ je o vlasnicima iz Ujedinjenog Kraljevstva, a dva o Slovincima, a ostale tvrtke ‘osvojili’ su državljani ili kompanije sa sjedištem u Austriji, Švedskoj, Švicarskoj, Češkoj, Izraelu, Nizozemskoj, SAD-u i Turskoj. Kada se spomenuti udio stranaca usporedi s njihovim udjelima u privatizaciji banaka, telekoma, naftnih kompanija ili hotela, očito je da se strani kapital u nas uglavnom skoncentrirao na preuzimanje biznisa koji osiguravaju i zauzimanje tržišta. Prerađivačka industrija koja je preživjela pretvorbu, primjerice, očito stranom kapitalu nije bila toliko zanimljiva kao banke ili telekomi, a u nekim slučajevima zacijelo su našli i na pretrvd otpor u pokušaju da preuzmu kompanije na koje su ‘bacili oko’.

Ovaj tekst objavljen je uz financijsku potporu Agencije za elektroničke medije iz Programa poticanja novinarske izvrsnosti.

Želite li dopuniti temu ili prijaviti pogrešku u tekstu?